

Форма № 4

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(найменування центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки)

Національний університет «Запорізька політехніка»

(повне найменування закладу вищої освіти)

Кафедра Загальноправових та політичних наук

(найменування кафедри, яка відповідає за дисципліну)

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Геополітика

спеціальність _____ 052 Політологія _____

(код і назва спеціальності)

освітня програма (спеціалізація) _____

(назва спеціалізації)

інститут, факультет Інститут управління та права, Юридичний факультет _____

(назва інституту, факультету)

мова навчання _____ українська _____

Запоріжжя – 2019 рік

програма «Геополітика» для студентів

(назва навчальної дисципліни)

спеціальності _____, програма

освітня

програма

(спеціалізація) _____
(назва освітньої програми (спеціалізації))

«_____» _____, 20__ року - _____ с.

Розробники: Попович Я.М., доцент кафедри загальноправових та політичних наук,
к.філос.н.

(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та
вчені звання)

програма затверджена на засіданні кафедри

Загальноправових та політичних наук

Протокол від «_____» _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри Загальноправових та політичних наук

(найменування кафедри)

«_____» _____ 20__ року _____
(_____)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Схвалено науково-методичною комісією _____ факультету

(найменування факультету)

Протокол від «_____» _____ 20__ року № _____

«_____» _____ 20__ року Голова _____
(_____)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Узгоджено групою забезпечення освітньої програми*

«_____» _____ 20__ року Керівник групи _____
(_____)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

*Якщо дисципліна викладається невідпусковою кафедрою

_____ 20__ рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» Напрямок підготовки 052 «Політологія»	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність:	Рік підготовки	
Змістових модулів – 3		4-й	4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)		7-й	7-й
Загальна кількість годин – 90		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 7 семестр - 18 год. самостійної роботи студента – 7 семестр – 6 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	14 год.	4 год.
		Практичні	
		14 год.	2 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	82 год.
		Індивідуальні завдання:	
2 год.			
Вид контролю:			
Залік	залік		

Мета та завдання навчальної дисципліни

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Геополітика» є: надати здобувачам комплекс теоретичних знань з предмету задля поглибленого засвоєння науково-практичних основ геополітики за рахунок реконструкції процесів формування та розвитку сучасного геополітичного простору, аналіз основних закономірностей розвитку геополітичних процесів та визначення головних суб'єктів геополітичних відносин і виявленні їх стратегічних планів та тактик щодо реалізації національних інтересів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Геополітика» є:

- реконструкція формування загальних принципів, законів, категорій геополітики;
- визначення конкретно-історичного типу міжнародних відносин епохи перерозподілу вже засвоєних територій та практичну стратегію міжнародної політики держав в епоху новітньої та сучасної історії;
- визначення основних наукових напрямів, підходів в осяженні процесу світового політичного розвитку ;
- визначення теоретико-методологічних засад геополітичної науки;
- встановлення системної залежності міжнародних відносин, функціонування та розвитку країн, регіонів від просторових, географічних умов розвитку суспільства;

- характеристика та класифікація ідеологічних доктрин, що обґрунтовують експансіоністський чи оборонний напрям міжнародної політики національними чи блоковими інтересами у «життєвому просторі»;
- аналіз сучасних концепцій, проектів та стратегій глобального політичного розвитку;
- аналіз історично сформованих стратегій глобальних взаємодій;
- аналіз геополітичних відносин у сучасному світі.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

- Інтегральна компетентність (ІК)
- ІК-1. Здатність розв'язувати спеціалізовані завдання в предметній сфері політології та застосовувати ключові теорії і методи політичних досліджень та аналізу політики у експертно-аналітичній, політико-організаційній, консультаційній, викладацькій і громадській сфері практичної професійної діяльності.
- Загальні компетентності (ЗК)
- ЗК-1. Здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу і синтезу. ЗК-2. Набуття гнучкого мислення, відкритість до застосовування концептуальних і базових знань у практичних ситуаціях, розуміння предметної області та професійної діяльності.
- ЗК-5. Здатність здійснювати усну і письмову комунікацію професійного спрямування державною та іноземною мовами.
- ЗК-6. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій для пошуку, оброблення, аналізу та використання інформації з різних джерел.
- ЗК-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, проводити дослідження на відповідному рівні.
- ЗК-8. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності, здатність працювати в міжнародному контексті.
- ЗК-10. Здатність працювати автономно, визначати, формулювати та розв'язувати проблеми, аналізувати соціально-значущі процеси та приймати обґрунтовані рішення.
- Фахові компетентності спеціальні (ФК)
- ФК-1. Знання понятійно-категоріального апарату та методів політичної науки, основних галузей (напрямоків) політичного знання.
- ФК-2. Знання вчень та концепцій світової та української політичної думки.
- ФК-3. Знання основних компонентів політичного процесу на світовому, регіональному та національному рівнях.
- ФК-4. Знання принципів політологічного підходу до аналізу соціальнополітичних явищ і процесів, окремих суб'єктів та інститутів; засад та технологій політичного прогнозування.
- ФК-7. Уміння аналізувати специфіку основних етапів розвитку політики та світового політичного процесу.
- ФК-9. Уміння об'єктивно і критично оцінювати життєво важливу соціальнополітичну інформацію.
- ФК-13. Здатність застосувати прогностичні методи дослідження операцій у процесі підготовки та прийняття політичних рішень.
- ФК-14. Здатність ефективно застосовувати комунікативні технології в спілкуванні з різними суб'єктами взаємодії, застосовувати демократичні технології прийняття колективних рішень, враховуючи власні інтереси і потреби інших.

очікувані програмні результати навчання:
Застосовувати критичне мислення, раціональну аргументацію, аналіз та синтез.
Розуміти предметну область та базову специфіку професійної діяльності.
Застосовувати здобуті знання у професійній діяльності.
Проводити професійний пошук, оброблення та аналіз фактів, даних та інформації з різних первинних та вторинних джерел.
Спілкуватися та презентувати свої ідеї широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1: Теоретичні та методологічні основи «Геополітики». Класичні теорії та історія формування сучасної методологічної бази геополітики як науки

Тема 1. Геополітика як наука

Витоки осягнення географічного фактору в історії. Його трансформація у географічний детермінізм. Концепції географічного детермінізму як варіант, певне відлуння стародавніх міфологічних та натурфілософських уявлень про тотожність природи і суспільства, гармонію космосу та суспільства. Філософи та історики Стародавньої Греції щодо обумовленості життя людей та суспільств географічним середовищем, про важливість чинника Суші і Моря в історії держав. Середньовічні мислителі про вплив природних умов, особливо кліматичних, на історію та суспільно-політичне життя.

Епоха значних географічних відкриттів та розвиток ідей географічного детермінізму. Криза традиційного суспільствознавства. Позитивізм в соціології та суспільствознавстві. Виникнення і розвиток натуралістичного напрямку в суспільствознавстві: органістична школа (Г.Спенсер, П.Ф.Лілієнфельд, О.І.Стронін, Р.Вормс); соціальний дарвінізм У.Беджгота, Л.Гумпловича, У.Самнера. А.Смола; расово-антропологічна школа (Ж.А.Гобіно, О.Аммон, Ж.Ляпуж, ХС.Чемберлен) Загальна характеристика географічної школи (Г. Т.Бокль, Л.І.Мечников, С.М. Соловйов, В.О. Ключевський, Б.М. Чичерін). Абсолютизація природного середовища в історичному процесі. Виникнення геополітичної соціології. Військово-стратегічні концепції та доктрини як джерело геополітики. Виокремлення геополітики як науки на початку ХХ століття.

Теоретико-методологічні дискусії ХХ –ХХІ століття щодо наукового статусу геополітики. Сучасний стан концептуалізації геополітики як методу політичного дослідження, як ідеології, як наукової концепції, як наукової дисципліни, як науки. Геополітика - і концепція, і образ дії, і методологія дослідження культурного простору в межах політико-географічного ландшафту, логіка визначення та прогнозування геополітичного розкладу сил. Поняття «простір», «політичний ландшафт», «кордон» («межа»), «центр-периферійні відносини», «імперія» та ін. та їх к геокультурна інтерпретація.

Закони та категорії геополітики. Геополітика як наука, що вивчає у єдності географічні, історичні, політичні та інші чинники, що впливають на стратегічний потенціал держави.

Історія людства як послідовна зміна геополітичних епох або силових доміант. Характерні ознаки та структурні елементи геополітичних епох: баланс сил, зони та форми впливу, кордони, форми контролю над геопростором, просторові політико-стратегічні визначення національних, державних та коаліційних інтересів.

Суб'єкт та об'єкт в геополітиці. Геополітичний "картоїд". Хорологічний метод в геополітиці. Історія та географія експансії держав, як історія геополітичних відносин «метрополія - колонія» після Великих географічних відкриттів. Динаміка процесу

колонізації – деколонізації в світовій історії. Чотири періоди колонізації за визначенням П.Тейлора.

Перша неконкурентна ера колонізації. Колоніальне минуле Іспанії та Португалії. Витоки та джерела Атлантизму.

Перша конкурентна ера колонізації. Зміна геополітичного вектору та гегемонії. Вісімка європейських держав у боротьбі за гегемонію. Вестфальська система міжнародних відносин (1600-1800).

Друга неконкурентна ера колонізації. Колоніальна активність Великобританії та Франції. Виникнення імперіалізму. Венська епоха міжнародних відносин (1800 - 1900).

Друга конкурентна ера колонізації. Перерозподіл світу між країнами сімки: Великобританією, Францією, Бельгією, Німеччиною, Італією, Японією, США. Версальська епоха та її геополітичне значення. Імперіалізм як вища стадія капіталізму (Ленин В.И. Империализм. // Полн. Собр. Соч. –М., 1982. – Т.22).

Типи колоніальної залежності та типи країн-метрополій. Характер колонізації окремими метрополіями. Деколонізація: реальна чи удавана. Її загальні етапи

Потсдамська геополітична епоха. Теорія «третього світу».

Біловежська епоха міжнародних відносин. Теорія «четвертого світу»: типологія націй за теорією «четвертого» світу.

Теорія «п'ятого світу» (*orbis tertius*): за геополітичною класифікацією.

Суб'єкти геополітичних відносин: від етносів до суперетнічних систем; від національних об'єднань до транснаціональних утворень.

Тема 2. Класична геополітика

Своїм виникненням класична геополітика зобов'язана німецькому мислителю Фрідріху Ратцелю (1844 - 1904). Фрідріха Ратцеля можна вважати справжнім «батьком» геополітики. Однак сам Ратцель цього терміна в своїх працях не використав, а писав про «політичної географії». Слід зазначити, що Ратцель дійсно є одним з основоположників політичної географії в сучасному розумінні змісту даної науки. Учасник Франко-пруської війни, після її закінчення викладає географію в Мюнхенському і Лейпцігському університетах. Під впливом дарвінівських ідей Ратцель розглядав державу як живий організм, борючийся за своє існування. Ратцель розглядав земну кулю як єдине ціле, нерозривному частиною якого є людина. Він вважав, що людина повинна пристосовуватися до свого середовища точно так же, як це властиво флорі і фауні. Багато попередники Ратцель - і Монтеке, і Гердер, і Ріттер - відзначали залежність між розмірами держави і його силою, але Ратцель першим прийшов до висновку, що простір є найбільш важливий політико-географічний фактор.

Тема 3. Геополітичні теорії другої половини ХХ століття

Перед геополітикою «другої хвилі» стояло завдання осмислити нові реальності після закінчення Другої світової війни. Далеко не випадково, що центром геополітики нового покоління стали Сполучені Штати, бо тепер вони грали роль лідера західного світу. Геополітики періоду холодної війни повинні були вирішити кілька проблем. По-перше, необхідно було реабілітувати геополітику як науку, яка стійко асоціювалася з нацистським режимом. По-друге, треба було адаптувати геополітичні концепції, перш описували багатополлярний світ, до умов біполярного світу і американського лідерства в західному світі. І, накінець, третє, бурхливий технологічний прогрес призвів до появи транс-континентальної авіації та ракетно-ядерної зброї. У геополітиці оформилось цілий напрям, що вивчає вплив ядерної зброї на глобальний баланс сил.

Тема 4. Сучасні геополітичні концепції

Зникнення блокового протистояння СРСР і США, яке означало закінчення холодної війни, сформувало принципово нову ситуацію в світі. Геополітика після розпаду

біполярної системи прагне осмислити нові світові реалії. На зміну «другу хвилю» геополітичної теорії приходять «третя хвиля», геополітика сучасного постбіполярного світу.

На Заході, і в першу чергу в США, в даний час йдуть пошуки нової геополітичної парадигми, яка повинна остаточно прийти на зміну класичним геополітичним доктринам і побудов західних геополітиків періоду «холодної війни».

Багато десятиліть геополітична наука акцентувала увагу на конфлікті: «Суші» і «Моря», хартленда і Римленда, «Ліси» і «Степи» і т.д. Однак в сучасному світі такий акцент представляється необґрунтованим. Не випадково, Пер Галлуа запропонував визначити сучасну геополітику як «Неконфронтаційний». Сучасна геополітика повинна стати геополітикою розділеного, а взаємозалежного світу

Змістовний модуль 2. Сучасний геополітичний простір та його центр-периферійні відносини.

Тема 5. Геополітична динаміка світу в ХХ ст.

Геополітична структура світу є просторове співвідношення силових (геополітичних) полів різного характеру (військових, економічних, політичних, цивілізаційних і т.д.). Як генераторів цих полів виступають держави, міждержавні угруповання і ряд недержавних суб'єктів, а в якості механізму їх взаємодії продуктів діяльності - так чи інакше розуміються геополітичні інтереси.

Геополітична структура світу представлена через просторові моделі: дихотомії «континентальні нації» - «морські нації», «Центр» і

«Периферія», геополітичні моделі світу Х. Маккіндер, Н. Спайкмена, С. Коена і ін.

Дихотомія «континентальні нації» - «морські нації».

Історично ключове значення для геополітики має дихотомія

«Море-Суша», найбільш детально розроблена німецьким геополитиком Карлом Шміттом і позначає два принципово різних типи осей військового простору: один пов'язаний з будинком, інший - з кораблем.

Звідси поділ країн на геополітичній карті світу на морські і континентальні, таласократію (владу за допомогою моря) і теллуократію (владу за допомогою землі). Приклади - Афіни і Спарта, Карфаген і Рим.

Тема 6. Категорії державного і національного інтересу.

Діяльність держави на міжнародній арені знаходить логіку, якщо уявити її як більш-менш послідовну і внутрішньо узгоджену ланцюжок дій, в ході яких реалізуються його інтереси.

Інтерес (від лат. Interest - має значення, важливо) - реальна причина дій, подій, звершень, що стоїть за безпосередніми побудженнями - мотивами, помислами, ідеями і т.д. - беруть участь в цих діях індивідів, соціальних груп, класів.

Національний (або державний) інтерес - це категорія геополітики, що виражає загальні і приватні потреби держави, виступає з його соціально-політичної природи, а також місця і ролі в системі міжнародних відносин. Формування системи національних інтересів дає можливість раціональної постановки політичних цілей.

Національні інтереси є основою зовнішньої політики будь-якої держави. Їх формування - тривалий історичний процес. Відсутність чіткого розуміння національних інтересів негативно позначається на ефективності зовнішньої політики.

Тема 7. Україна в геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти

Українська політична думка про формування геополітичного коду України: класична школа та сучасні концепції. Зовнішня політика України: інтереси і пріоритети.

Україна в геополітичних концепціях євразійства. Концепція «рубечної комунікативності». Плани стратегічного партнерства та їх реалізація.

Геополітична теорія «Заходу» (західних сусідів – Польщі, Румунії, Угорщини та ін.) щодо місця України в геополітичному розкладі сил. Державна програма співробітництва України з НАТО. Геополітичний вимір відносин Україна – НАТО.

Суспільно-економічні умови формування геополітичного коду зовнішньої політики України.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усьо го	у тому числі				
		л	п	лаб	ін д	ср
1	2	3	4	5	6	7
Змістовний модуль 1: Теоретичні та методологічні основи «Геополітики». Класичні теорії та історія формування сучасної методологічної бази геополітики як науки						
Тема 1. Геополітика як наука		2	4			
Тема 2. Класична геополітика		2	4			
Тема 3. Геополітичні теорії другої половини ХХ століття		2	4			
Тема 4. Сучасні геополітичні концепції		2	4			
Змістовний модуль 2. Сучасний геополітичний простір та його центр-периферійні відносини.						
Тема 5. Геополітична динаміка світу в ХХ ст.		2	4			
Тема 6. Категорії державного і національного інтересу		2	6			
Тема 7. Україна в геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти		2	4			
Усього годин:		14	30			

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Змістовний модуль 1: Теоретичні та методологічні основи «Геополітики». Класичні теорії та історія формування сучасної методологічної бази геополітики як науки	
1.	Тема 1. Геополітика як наука	2
2.	Тема 2. Класична геополітика	2
3	Тема 3. Геополітичні теорії другої половини ХХ століття	2
4	Тема 4. Сучасні геополітичні концепції	2
	Змістовний модуль 2. Сучасний геополітичний простір та його центр-периферійні відносини.	
5	Тема 5. Геополітична динаміка світу в ХХ ст.	2
6	Тема 6. Категорії державного і національного інтересу	2
7	Тема 7. Україна в геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти	2
	Разом:	14

6. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		годин
	Змістовний модуль 1: Теоретичні та методологічні основи «Геополітики». Класичні теорії та історія формування сучасної методологічної бази геополітики як науки	
	Тема 1. Геополітика як наука	4
	Тема 2. Класична геополітика	4
	Тема 3. Геополітичні теорії другої половини ХХ століття	4
	Тема 4. Сучасні геополітичні концепції	4
	Змістовний модуль 2. Сучасний геополітичний простір та його центр-периферійні відносини.	
	Тема 5. Геополітична динаміка світу в ХХ ст.	4
	Тема 6. Категорії державного і національного інтересу	6
	Тема 7. Україна в геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти	4
	Разом:	30

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Змістовний модуль 1: Теоретичні та методологічні основи «Геополітики». Класичні теорії та історія формування сучасної методологічної бази геополітики як науки	
	Тема 1. Геополітика як наука	2
	Тема 2. Класична геополітика	2
	Тема 3. Геополітичні теорії другої половини ХХ століття	2
	Тема 4. Сучасні геополітичні концепції	2
	Змістовний модуль 2. Сучасний геополітичний простір та його центр-периферійні відносини.	
	Тема 5. Геополітична динаміка світу в ХХ ст.	2
	Тема 6. Категорії державного і національного інтересу	2
	Тема 7. Україна в геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти	2
	Разом:	14

8. Методи навчання

Вивчення курсу „Геополітика” передбачає використання активних та інтерактивних методів навчання (різні види обговорення (дебати мозковий штурм, лекції з використанням інтерактивну, методи оцінювання і само оцінювання, планування тощо). Крім того, вивчення курсу базується на використанні комунікативних методів, що охоплюють методи й процедури контакту студента з безпосереднім джерелом знань (викладачем). При цьому комунікативні методи поділяються на пасивні й активні: у перших провідна роль належить викладачеві (під час лекцій), в активних методах ініціатива належить студентові, який активно контактує з викладачем. Активні методи поділяються на групові (мозковий штурм, круглий стіл) та індивідуальні (інтерн’ювання, вільний діалог). Активно використовується текстологічні методи, що включають набуття знань з фахової літератури (монографії, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, науково-методичних статей тощо).

Основними формами проведення занять є: лекції, семінари, самостійні заняття.

Лекції складають основу теоретичної підготовки студентів. Вони повинні давати студентам фундаментальні знання з предмету, розкрити найбільш складні питання учбового матеріалу, сприяти розвитку мислення студентів, розумінню ними природи глобальних змін, що відбуваються сьогодні в світі та та носити проблемний характер. Рівень проблемності лекції має підвищуватися на кожному наступному курсі навчання.

Лекція повинна відповідати вимогам:

- розкривати певну логічну послідовність основних питань теми, без ускладнення її зайвими деталями;
- мати наукове обґрунтування положень джерел та документів, розкривати методичні складові предмету;
- давати обґрунтування переваг та недоліків соціально-економічного та політичного розвитку країн;
- висвітлювати досвід війн та повоєнного врегулювання світу;
- виховувати патріотизм, національну гордість, відданість інтересам своєї держави на тлі вивчення історії інших країн;
- лекція повинна бути ясною, чіткою. Під час лекції необхідно використовувати таблиці, схеми, діафільми; фрагменти учбових фільмів; застосовувати різні сучасні технічні засоби навчання.

Лекція з «Геополітики» повинна спонукати студентів до вивчення додаткової літератури, періодичних видань, створити умови для самостійного розкриття проблемних питань.

Лекція на 2 навчальні години розробляється в обсязі приблизно до 25 сторінок машинописного тексту. Вона, як правило, вміщує 5-6 учбових питань і складається з трьох основних частин: вступу, основної частини, висновків. У вступі висвітлюється актуальність (значення теми), її основна ідея, встановлюється зв'язок цієї лекції з попередніми заняттями, вказуються мета і план (основні питання) лекції. Вступ має бути стислим і повинен підготувати студентів до сприйняття суті питань. Обсяг вступу - не більше 2-х сторінок. Основну частину лекції складають навчальні питання, де пояснюються науковий зміст теми, вузлові питання, проводиться система доказів із застосуванням доцільних методичних прийомів. Учбові питання розглядаються в їх діалектичному розвитку, з аналізом та узагальненням умов і факторів, які впливають на їх зміст та зміну. Основна частина лекції подається з урахуванням вимог сучасних досягнень історичної науки та принципів особистісно-орієнтованого навчання. Кожне теоретичне положення повинно бути обґрунтоване та доведене, формування і визначення мають бути чіткими, насиченими глибоким змістом. Всі докази та пояснення спрямовані на досягнення поставленої мети, змісту та наукових висновків. Кожне учбове питання закінчується стислими, ясними висновками, що логічно підводять до наступного питання. На закінчення робляться висновки, які виходять із загального змісту лекції, визначаються стислі завдання, які постають перед студентами, даються відповіді на питання, визначається завдання на підготовку до наступних занять.

Семінари проводяться з основних та найбільш складних тем або розділів навчальної програми.

Мета семінару - поглибити та закріпити теоретичні знання, отримані на лекціях, групових заняттях та в процесі самостійної роботи над навчальною і науковою

літературою, а також прищеплювати студентам навички самостійного пошуку, удосконалення, узагальнення та викладу матеріалу в усній формі. На семінари необхідно виносити основні питання теми, які потребують обґрунтування та розуміння. Учбові питання семінару не повинні дублювати питання лекцій, а теоретично мають поглиблювати тему, спрямовуючи студентів на творчу роботу з рекомендованою літературою. Як правило, семінарське заняття береться не більше, ніж 4-6 важливих (проблемних) питань. Розраховуючи час, доцільно визначити на реферат до 15 хвилин, на виступи - до 10 хвилин. У завданні до семінару подається більша кількість питань, ніж планується розібрати на занятті. Воно повинно видаватися студентам не пізніше дня прочитання лекції (циклу лекцій). У завданні відображаються: тема семінару та час, який на нього відводиться; учбові питання, які виносяться на заняття; теми рефератів, список додаткової та основної літератури; завдання для самостійної роботи; методичні рекомендації для підготовки до занять.

Під час розробки завдань для семінару викладач повинен запобігати постановці таких питань, на які є готові відповіді у статутах і підручниках. Основу методики проведення семінару повинна складати творча дискусія за активною участю всієї навчальної групи, аналіз проблем та пошук шляхів їх вирішення. У вступі, протягом 5-7 хвилин, викладач дає тему та мету заняття, обґрунтовує актуальність, значення теми, доповідає про вимоги основних документів до питань, що вивчаються, оголошує порядок проведення семінару.

Розгляд питань може починатися з заслуховування реферату та його обговорення. Питання, які розглядаються на семінарі ставляться, як правило, перед усіма студентами. Показником методичної майстерності на семінарах є вміння викликати дискусію та керувати нею, досягати обґрунтування студентами відповіді, її зв'язку з розв'язуванням практичних завдань. Інтенсифікація заняття, творча, активна робота кожного студента забезпечується: уникненням шаблонності методики; постановкою додаткових питань, які дозволяють упевнитися в глибині засвоєння матеріалу, уточненням розуміння студентами зв'язку питань, що вивчаються, з практикою; підведенням підсумків виступів у формі, яка викликає діяльне зацікавлення й інтерес студентів і яка спонукає до участі в обговоренні.

Під час семінару повинні створюватися проблемні ситуації, які вирішуються зусиллями викладача та студентів при їх максимальній самостійності. Під час обговорення слід регламентувати виступи, доцільно пропонувати доповідачам обговорювати не тільки зміст питань, а й методичну майстерність, ораторське мистецтво товаришів. Не слід дозволяти читати доповідь по написаному. На кожне обговорене питання викладач повинен зробити ґрунтовний висновок, використовуючи, якщо доцільно, дошку, звернути увагу на позитивне та помилки, прагнучи до розуміння питань всіма студентами.

Консультація є однією з форм керівництва роботою студентів і надання їм допомоги в самостійному вивченні навчального матеріалу.

Консультації проводяться регулярно під час самостійної роботи і носять переважно індивідуальний характер. У разі поглиблення і закріплення знань, вироблення в студентів навичок збору, аналізу та узагальнення інформаційного матеріалу, підготовки доповідей і повідомлень, придбання і вдосконалення навичок публічних

виступів, ведення наукових дискусій, консультації здійснюються науковими працівниками та керівним складом кафедри.

Самостійні заняття є додатковим методом вивчення учбового матеріалу та служать для цілеспрямованої підготовки студентів до майбутньої практичної діяльності. Вони повинні бути спрямовані на вдосконалення знань студентів, розвивати в них здатність самостійно осмислювати вивчений матеріал, формувати навички аналізу, пошуку методів вирішення завдань, розвивати творче мислення, сприяти розвитку таких якостей, як організованість, старанність, наполегливість, цілеспрямованість.

Самостійні заняття проводяться під керівництвом викладача. Для проведення всіх видів занять з „Геополітика” розробляються лекції, плани семінарів, плани самостійних занять, плани проведення занять.

8. Методи контролю

Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів з дисципліни „Геополітика” здійснюється на основі результатів проведення поточного, модульного (тематичного), кредитного і підсумкового оцінювання знань.

Об'єктом рейтингового оцінювання знань студентів є програмний матеріал з дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час контролю.

Поточне оцінювання здійснюється у процесі проведення занять. Його основним завданням є встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів модулів, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх занять, закріплення знань, умінь і навичок.

Формами поточного (кредитного) оцінювання є індивідуальне і фронтальне опитування студентів, робота на семінарських заняттях, виконання студентами різних видів письмових робіт.

Завданням *підсумкового контролю* є перевірка глибини засвоєння студентами програмного матеріалу дисципліни, логіки та взаємозв'язків між окремими її розділами, здатність використання набутих знань.

Студенту ставиться «зараховано» з вивчення дисципліни за умови, що за результатами семестрового оцінювання знань він отримав 60 і більше балів за кредит.

Якщо за результатами семестрового оцінювання знань студент отримав менше 60 балів за кредит, дисципліна йому не зараховується й розглядається як академічна заборгованість.

Критерії оцінювання:

- а) при усних відповідях:
 - цілісність, правильність і повнота розкриття питання;
 - логіка викладення, культура мови;
 - впевненість та аргументованість;
 - уміння використовувати положення історичних карт, плакатів, схем;
 - використання основної і додаткової літератури;
 - аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки.
- б) при виконанні письмових завдань, контрольних робіт, опрацюванні питань для самостійної роботи:
 - повнота, правильність розкриття питання;
 - цілісність, систематичність, логічна послідовність, уміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати і формулювати висновки;
 - акуратність оформлення письмової роботи;
 - підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки, технічних засобів.
- в) при виконанні завдань додаткової самостійної роботи:

- сучасність, актуальність, вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, виявляти проблеми та розв'язувати їх, самостійність у виконанні робіт і оцінних суджень.

г)активність:

- активність під час проведення занять;
- бажання поліпшити результати в навчанні;
- своєчасність подання звітів, матеріалів, виконання поставлених завдань тощо.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Рівні навчальних досягнень студента

№ з/п	Рівні навчальних досягнень студента	Критерії оцінювання	Показники рейтингової оцінки в балах
1	Початковий	Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно, має початкові уявлення про предмет, недостатньо тверді методичні навички, що потребує контролю з боку викладача під час проведення заняття.	11-59
2	Середній	Студент відтворює основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, виконує завдання за зразком. Має певні методичні навички, що не потребують контролю викладача під час проведення заняття.	60-69
3	Достатній	Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, робити висновки, виправляти допущені помилки, самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, має достатні методичні навички для якісного проведення заняття із загальновійськової підготовки.	70-89
4	Високий	Знання студента є глибокими, міцними, системними. Студент вміє аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі, має тверді методичні навички для якісного проведення заняття із загальновійськової підготовки.	90-100

Рейтингова оцінка студента формується шляхом сумування кількості балів, якими оцінюється сформованість знань, умінь і навичок під час засвоєння змісту елементів модуля.

Певна кількість балів може бути присвоєна студенту за такі навчальні досягнення:
Іспит з курсу

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54	2 (незадовільно)	Не зараховано
FX	35-49		

9. Методичне забезпечення дисципліни

1. Методичні рекомендації щодо підготовки до лекційних та семінарських занять, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань та самостійної роботи.
2. НМКД.

10. Рекомендована література

Базова

1. . Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство: Пер. с англ. Москва : Международные отношения, 2004. 288 с.
2. Блій Г. Де, Муллер П. Географія: світи, регіони, концепти / Пер.с англ. Передмова О. Шаблія. Київ, 2004
3. Геополітика: енциклопедія. Київ: Знання України, 2012. 919 с.
4. Геополітика: підручник для вузів. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Київ : МАУП, 2004. 296 с.
5. Геополитика: Антология. Москва : Академический Проект; Культура, 2006.1004 с.
6. Гольцов А.Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
7. Дністрянський М.С. Основи геополітики: Навчальний посібник. Львів : Львівський Університет, 2011. 436 с.
8. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. Львів, 2003. 178 с.
9. Кузь О. М. Геополітика. Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. 180 с.
10. Мадіссон В.В. Сучасна українська геополітика: Навч. посібник. Київ : Либідь, 2003. 176 с.
11. Політологія. Завдання для практичних занять: методичний посібник. Одеса: Південноукраїнський нац. педаг. ун-т імені К. Д. Ушинського, 2012. 59 с.
12. Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Харків : Фоліо, 2012. 414 с.

Допоміжна

1. Галлін Д. Сучасні медіа системи: три моделі відносин ЗМК та політики. Пер. з англ. О. Насика. Київ : Наука, 2008. 320 с.
2. Дергачев В. А. Цивилизационная геополитика (Большие многомерные пространства). Одесса : ИПРЭЭИ НАНУ, 2003.
3. Дергачев В. А. Глобальная геэкономика. Одесса : ИПРЭЭИ НАНУ, 2003

4. Дергачев В.А., Кухарская Н.А., Тараканов Н.Л. Геоэкономические основы национальной безопасности. Одесса : ИПРЭЭИ НАНУ, 2005.
5. Дергачев В.А. Геополитическая энциклопедия, 2010. Интернет-портал «Институт геополитики профессора Дергачева». URL : www.dergachev.ru.
6. Завгородний Ю.Ю. Сакральная география и феномен паломничества: тайное или явное. URL : <http://tureligious.com.ua/wp-content/uploads>
7. Замятин Д.Н. Геополитика: основные проблемы и итоги развития в XX веке. Политические исследования. 2001. №6.
8. Замятин Н.Д. Мета-география: пространство образов и образы пространства. Москва : Аграф, 2004, 512 с.
9. Ильин М.В. Геохронополитика – соединение пространств и времен. Вестник МГУ. Сер. 12. Политические науки. 1997. №2. С. 28–44.
10. Иванов В. Массовая коммуникация: [монография]. Киев : Академия Украинской прессы, Центр Свободной Прессы, 2013. 902 с.
11. Кисельов Є. П. Методологія геополітики. Харків : Магістр, 2002. 178 с.
12. . Колосов В.А. Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. Москва : Аспект Пресс, 2001. 479 с. URL : <file:///D:/Documents/Downloads.pdf>
13. Леваль Ж.–Л. Введение к позитивной части стратегии. Стратегия в трудах военных классиков. Т. 1. Москва, 2001. 186 с.
14. Мальтус Р. Опыт о законе народонаселения. СПб, 1868. Т.1-2.
15. Маккиндер Х. Географическая ось истории. Политические исследования. 1995. №4. С. 27–38.
16. Михайлов Т.А. Эволюция геополитических идей. Москва, 1999.
17. Мечников Л.И, Цивилизация и великие исторические реки. Москва, 1924.
18. Мольтке Х. О стратегии. Стратегия в трудах военных классиков. Т. 2. Москва, 2001.
19. Мяло К.Г. Между Западом и Востоком: опыт геополитического и исторического анализа. Москва, 2003.
20. Мэхен А. Влияние морской силы на историю (1660–1783). Москва– Ленинград, 1941.
21. Наумкіна С. М. Міжкультурна комунікація як «філософія толерантності» в сучасному світовому геополітичному просторі. Актуальні проблеми філософії і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі. Харбін – Одеса, 2019. С. 44–49
22. Наумкіна С.М. Європейський досвід впровадження політики регіонального розвитку. Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 23 листопада 2018 року. Київ: КНУБА, 2018. С. 116–120.
23. Наумкіна С.М. Новий регіоналізм» як зміна структури територіальної політики. *Politicus*: Науковий журнал. 2017. № 5. С. 76–79.
24. Наумкіна С.М. Регіон як істотна форма просторового розвитку. Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика: Третя Міжнародна науково-практична конференція, 22-23 листопада 2017 р. : Зб. наук. праць. Вип. 3. Ч. I. Київ, 2017. С. 12–16. (всього 327)
25. Naumkina S. M. Regional policy and instruments of its realization in the context of European Union requirements. *Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională 19 mai 2017*. CHIȘINĂU, 2017. P. 195–200.
26. . Наумкіна С.М. Посилення глобальних ризиків у світовому політичному просторі. Прикарпатський вісник НТШ. 2016. № 3 (35). С. 143–152.
27. Наумкіна С.М. Форма державного устрою і регіональна політика сучасних держав: змістовна та функціональна взаємообумовленість. Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання, практична реалізація: Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14–15 грудня 2016 року). Київ, 2016. В 2-х ч. Ч. 1. С. 30–37 (всього 300 с.).

28. Наумкіна С.М. «Вашингтонський консенсус» і політико-економічне преобразование стран Центральной и Восточной Европы: теория и практика. Стихія політики: соціологічна, філософська, політологічна рефлексія: матеріали Першого Південноукраїнського конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки (м. Одеса, 20-21 березня 2015 р.). Одеса, 2015. С. 13–19 (всього 184 с.)
29. Naumkina S.M. Development of regional collaboration in a format «Poland – Romania – Ukraine as a condition of collective security». Studium Europu srodkowej i wschodniej. 2016. № 5. P. 104–111. 30. Наумкіна С.М. Процесс государствообразования как важнейшая составляющая современного политического развития. Електронне наукове видання «SPACE» (Society, Politics, Administration in Central Europe). 2016. № 1. С. 27–
30. URL : www.space.nuona.od.ua/
31. Наумкіна С.М. Створення державних механізмів регулювання міграції як умова національної безпеки європейських країн. Країни Східного партнерства V4: проблеми і перспективи співпраці. Міжнародна науковопрактична конференція, 22 квітня 2016 р., м. Одеса. Одеса, 2016. С. 112-115.
32. Наумкіна С.М. Адміністративно-територіальне реформування як центральна ідея концепції «нового регіоналізму». Регіональна політика: законодавче регулювання та практика реалізації : матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24-25 листопада 2015 р. / Мін-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т будівництва і архітектури та ін. – Київ – Тернопіль : Астон, 2015. 384 с. (С. 97–102).
33. Наумкіна С.М. Безпека кордону. Новітні політична лексика (неологізм, okazionalізм та інші новотвори / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с. (С. 27– 28).
34. Наумкіна С.М. Мультикультуралізм як стратегія соціально-політичного розвитку сучасних європейських країн: позитивні та негативні прояви. Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал. Вип. 1. Одеса: НУ «ОЮА», 2014. С. 90–94.
35. Наумкіна С.М. Геополітичні пріоритети України: соціальний аспект. Перспективи. 2013. № 1 (55). С. 72-76.
36. Наумкіна С.М. Національні інтереси України в сфері забезпечення інформаційної безпеки. Україна – Литва: безпековий вимір нових геополітичних стратегій. Матеріали міжнародного наукового семінару. Одеса : Фенікс, 2012. С. 16-19. 37. Наумкіна С.М. Міграційна політика країн Євросоюзу як наслідок їх трансформації та світової глобалізації. Актуальні проблеми європейської
37. інтеграції: Зб. наук. статей з питань європейської інтеграції та права. Вип. 9. Одеса : Фенікс, 2012. С. 14–21.
38. Ратцель Ф. Земля и жизнь. СПб., 1903–1906. Т. 1-2.
39. Ратцель Ф. Человечество как жизненное явление на Земле. Москва, 1901.
40. Ратцель Ф. Народоведение (антропогеография). Классика геополитики, XIX век. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2003.
41. Рум'янцева С. В. Кодування та декодування інформації у сучасних ЗМК: переваги Інтернет-ЗМК. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології», №1111. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. С. 114–118.
42. Смола Л. Особливості використання інформаційно-психологічного впливу в індустріальному та постіндустріальному суспільствах. Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 48 (6). С. 554–559.
43. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посібник. Харків : Право. 2016. 540 с.
44. Тоффлер Елвін. Нова парадигма влади: Знання, багатство, сила: Пер. з англ. Київ: АКТА, 2003. 685 с.

45. Хаусхофер К. О геополитике. Работы разных лет. Москва : Мысль, 2001. 426 с.
46. Цивьян Т.В. К семиотике пространственных элементов в волшебной сказке. Типологические исследования по фольклору. Сб. статей памяти В.Я. Проппа. Москва ,1975.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. www.kmu.gov.ua – офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
2. www.rada.gov.ua – офіційний сайт Верховної Ради України.
3. www.president.gov.ua – офіційний сайт Президента України.
4. www.mon.gov.ua – офіційний сайт Уряду України.